

Op zoek naar succes met (archeologisch) erfgoed. Partnerschap & Eigenaarschap

5 november 2019

Community Archaeology

Tom Hazenberg
1Arch / Hazenberg Archeologie

tom@hazenbergarcheologie.nl

@Hazenberg_Arch

@Hazenberg_Archeologie

Woerden-Kerkplein 2002 – 2010

Nedergermaanse Limes

Nedergermaanse Limes UNESCO Werelderfgoed 2021

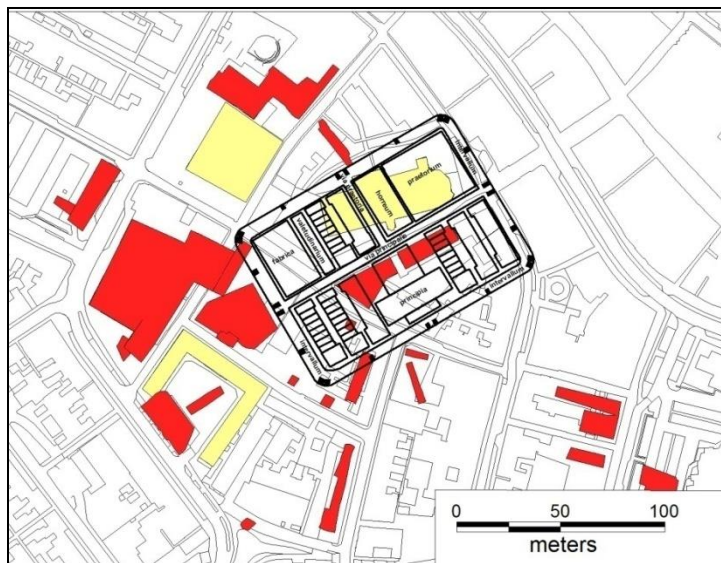

Unesco goals, theme: Learning to Live Together

"In today's increasingly diverse societies, UNESCO continues to accomplish every day its fundamental humanist mission to support people in understanding each other and working together to build lasting peace. UNESCO also helps to enable people to create and use knowledge for just and inclusive societies".

Woerden-Kerkplein 2002 – 2010

Gems

Frog-shaped fibula

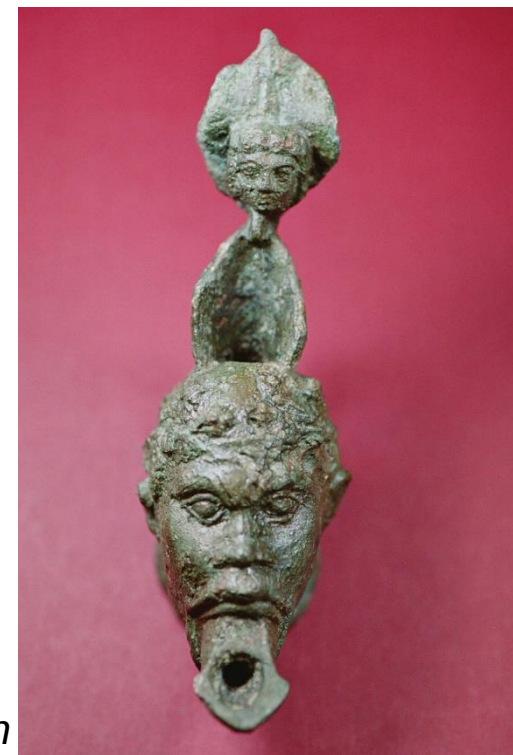
Asparagus-shaped knife

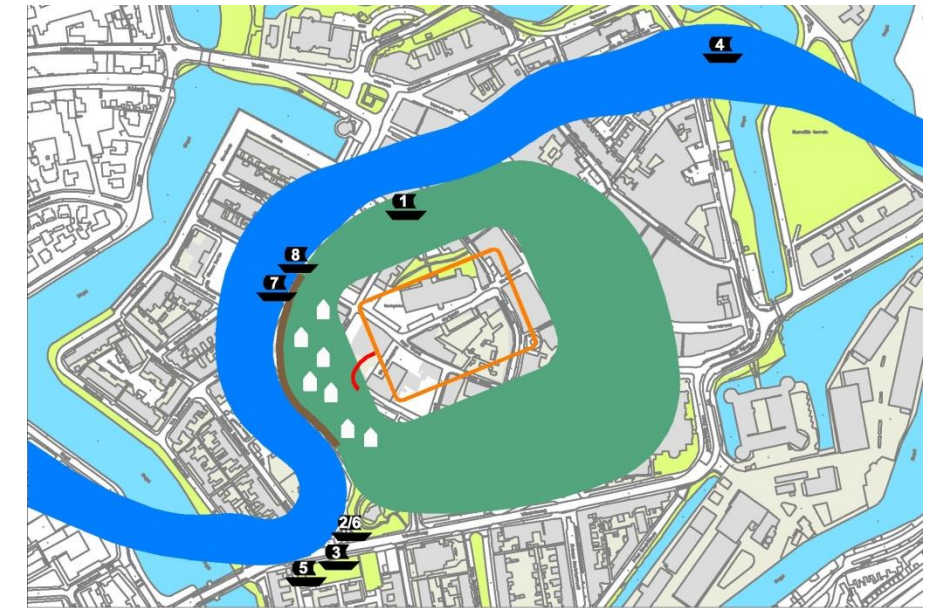
Germanic sword

Bronze lantern

Woerden-Kerkplein 2002 – 2010

- gevonden schepen
- Rijn in Romeinse tijd
- Romeinse weg
- aanlegsteiger
- castellum
- handelsnederzetting
- mogelijke omvang handelsnederzetting

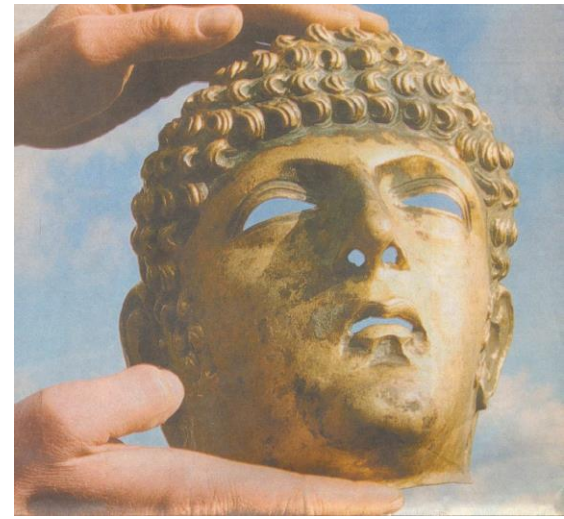
Woerden-Kerkplein 2002 – 2010

...der Loes Ypma en oud-wethouder Mariolein Verburg (rechts) genit

Leiden – Park Matilo 2011 - heden

Leiden – Park Matilo 2011 - heden

een park voor iedereen

Leiden – Park Matilo 2011 - heden

Leiden – Park Matilo 2011 - heden

Leiden – Park Matilo 2011 - heden

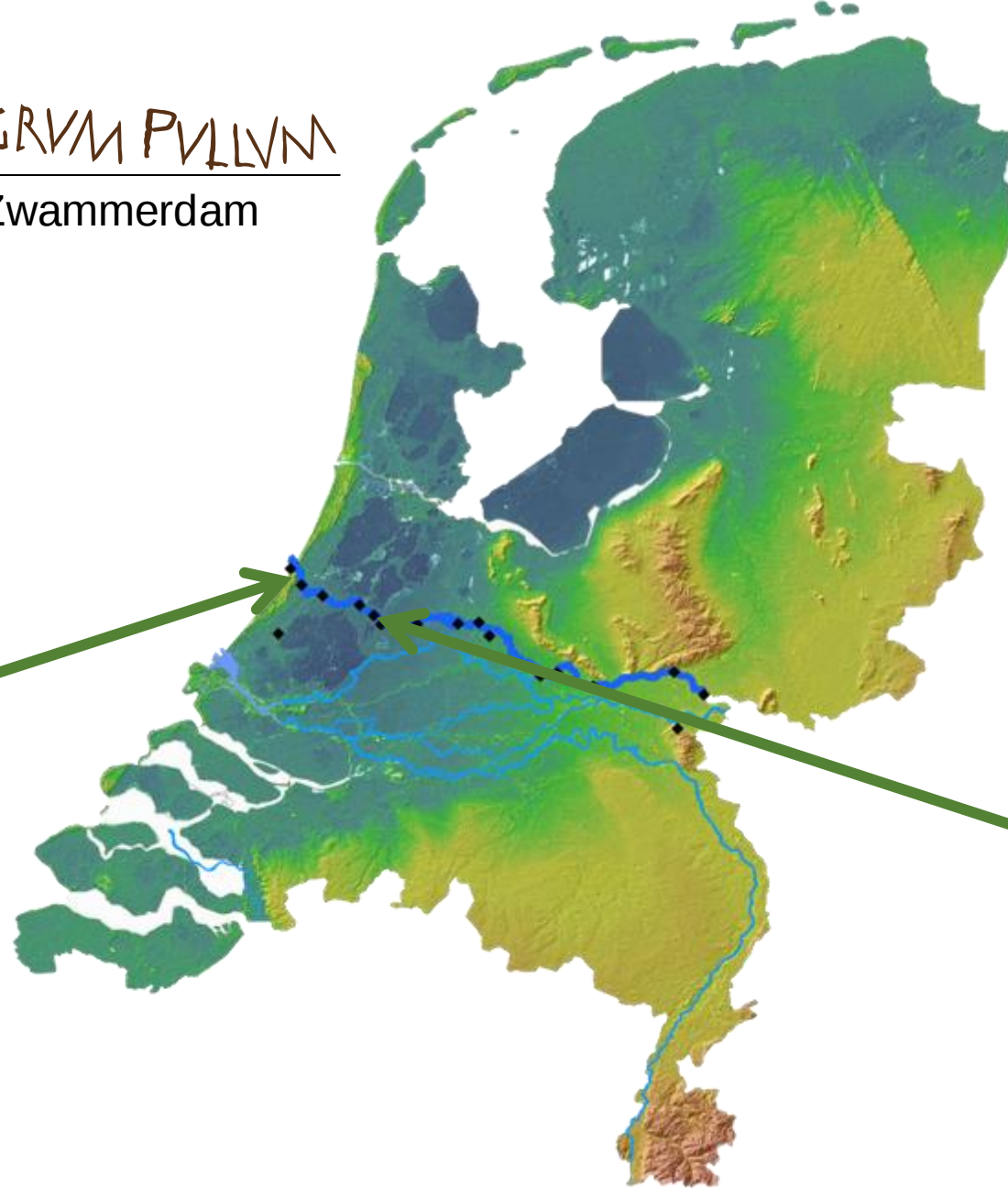

Arneken Galerie, Hildesheim (D) 2013

De schepen van NIGRUM PULLUM
Zwammerdam

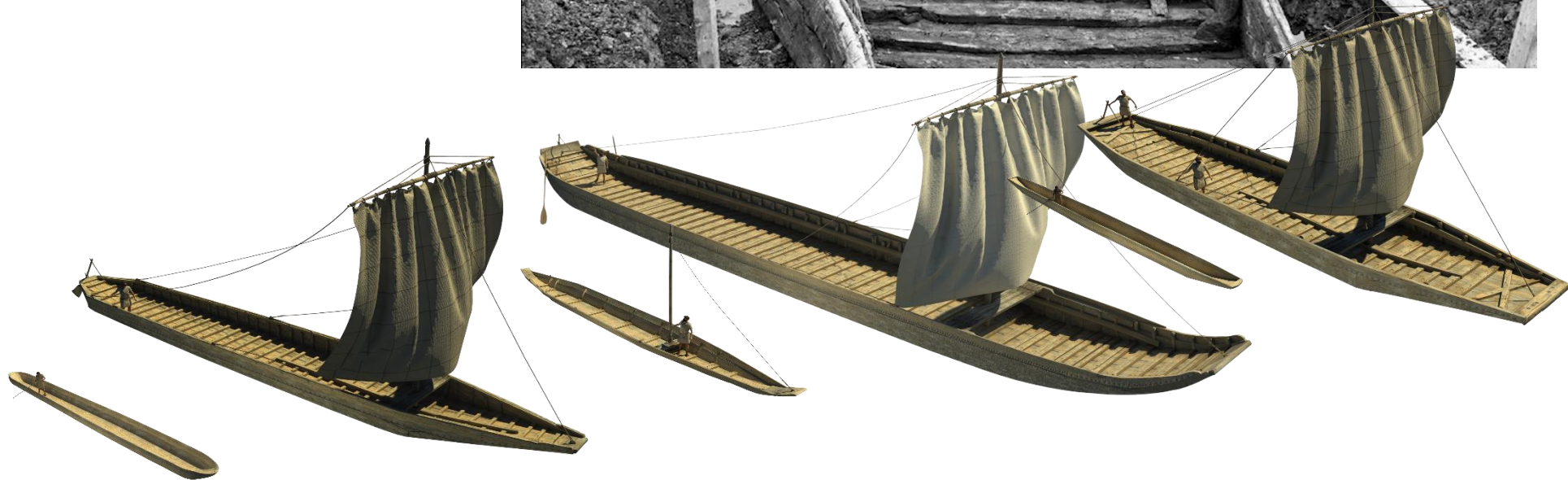
Rijn
Romeinse limes

Nigrum Pullum (Zwammerdam)

De schepen van NIGRUM PVLLVM
Zwammerdam

De schepen van NIGRUM PVLLVM
Zwammerdam

De schepen van de Nederlandse limes

De schepen van NIGRYM PVLVNA
Zwammerdam

boordgang

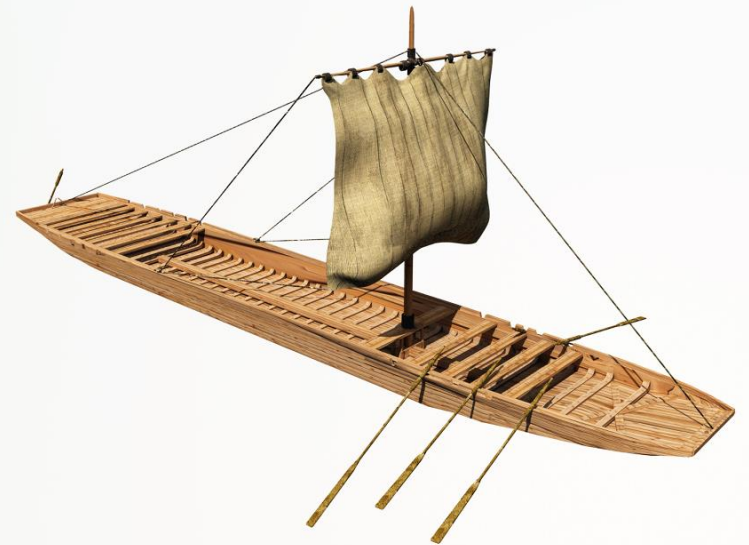
legger met natuurlijke knie

vlakgang

L-vormige kim

Peter Marsden: "type Zwammerdam"

Nedergermaanse Limes: showing the invisible

Nedergermaanse Limes: showing the invisible

De herbouw van de Limes

Park Matilo, Leiden

NIGRVM PVLLVM,
Zwammerdam

Woerden
Romeins Schip

Castellum Hoge Woerd,
De Meern (Utrecht)

Archeon,
Alphen a/d Rijn

Zorginstelling IPSE DE BRUGGEN, locatie Zwammerdam

Archeologie draagt bij aan de zorg: Limes Bezoekerscentrum NIGRVM PVLLVM

Archeologie draagt bij aan de zorg: Limes Bezoekerscentrum NIGRVM PVLLVM

EAA European Association
of Archaeologists
2017 nominee
EAA Heritage Prize

Visit us!

LIMES-ZWAMMERDAM
IPSE DE BRUGGEN

Archeologie draagt bij aan de zorg: Limes Bezoekerscentrum NIGRVM PVLLVM

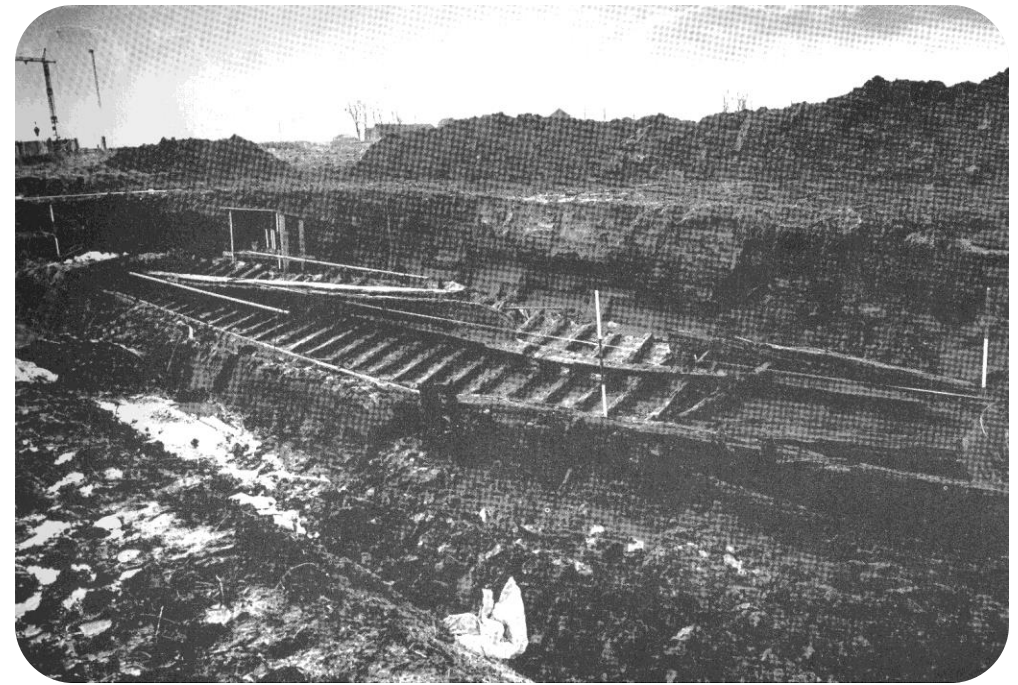
LIMES-ZWAMMERDAM

IPSE DE BRUGGEN

'Everybody is special'

Zwammerdamschepen: en verder?

Operatie Zwammerdamschepen. Iconen van de Romeinse Limes 2016 - 2022

Restauratie van de Rijks Maritieme Erfgoed Collectie Zwammerdamschepen en de tentoonstelling in het **Nationaal Romeins Scheepvaart Museum (i.o.)**

Romeinse restauratiewerf

‘Operatie Zwammerdamschepen’

Live restauratie en expo

indien deuren gesloten ingang bij badhuis →

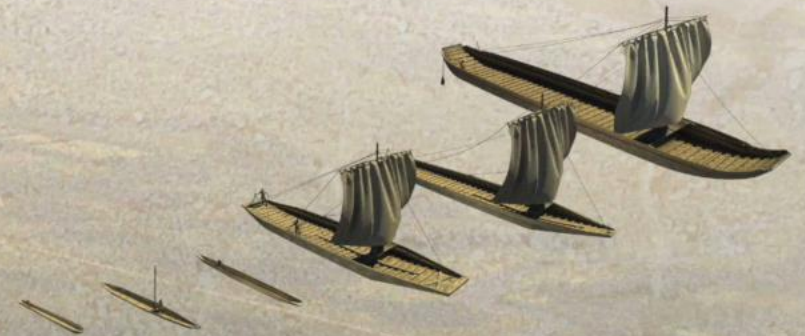
1 Arch /
Hazenberg Archeologie

Alphen aan den Rijn

Dijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Operatie Zwammerdamschepen. Iconen van de Romeinse Limes 2016 - 2022

Restauratie

- 6 complete Romeinse binnenvaartschepen
- Museumpark Archeon
- restauratie toegankelijk voor publiek
- lokale medewerkers
- begeleiding specialisten en wetenschappers
- stages
- werkervaringsplaatsen
- vrijwilligers

Operatie Zwammerdamschepen

Restauratie van de Rijks Maritieme Erfgoed Collectie Romeinse schepen
van Zwammerdam 2017 - 2022

Volg "Operatie Zwammerdamschepen":
www.archeon.nl (button Zwammerdamschepen)

Alphen aan den Rijn

Vorst
Houtonderzoek

VAKWERK IN HOUT

FONDS ALPHEN
en omstreken

vereniging
vrienden van
Archeon

Vereniging Vrienden van Archeon
- Peter van der Aart
- Antoine Boerman
- Pieter van Dijkum
- Harry Kormeling
- Aghvan Al Jalalova
- Willem de Jeu
- Hennie van der Poel
- Patricia Pol
- Jan Tukker
- Joop Wassing
- Louis Poldervaart

Archeon
- Rob Arkema
- Abdulkader Shafiq
- Jeroen van Eijk
- Alex Vergna
- Technische Dienst

1Arch

HazenbergArcheologie

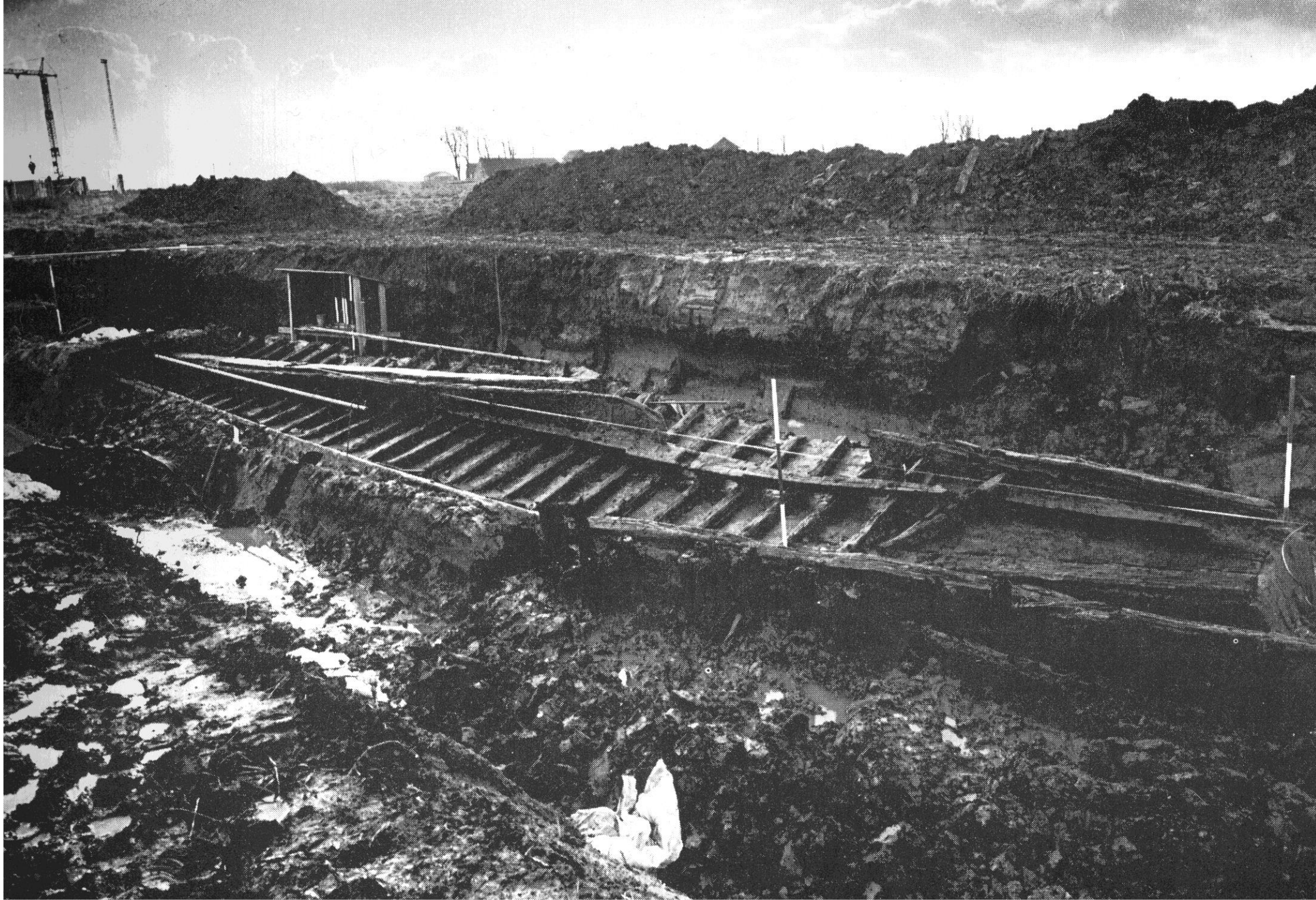
Universiteit Leiden

VSbfonds.
iedereen doet mee

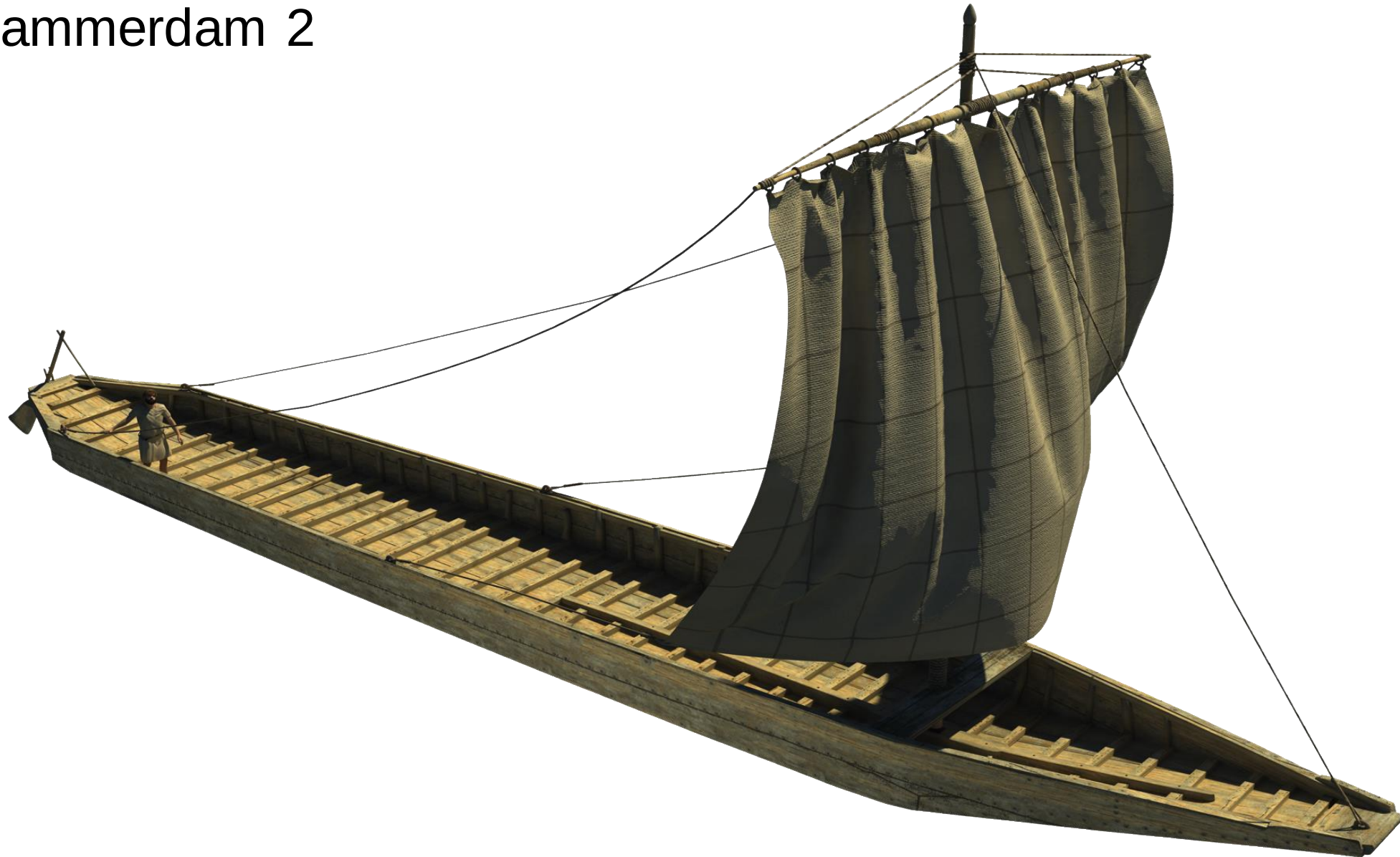

Initiatief van
Stichting Museumpark Archeon
1Arch / Hazenberg Archeologie

Zwammerdam 2

Zwammerdam 2

Schijnwerpers weer gericht op archeologische vondsten in Zwammerdam

Maritiem museum bouwt eeuwenoud scheepje op

ROTTERDAM/ZWAMMERDAM - Frank Götz uit Wormer voelt zich een geluksvogel, want welke beginnend museoloog krijgt de kans om een aantal jaren te besteden aan het weer in elkaar zetten van een ruim achttien eeuwen oude Rijnboot? Hij dus.

door
Henk Houtman

In 1971 kwam het Alphense kerkdorpje Zwammerdam in de internationale belangstelling te staan, toen daar bij opgravingen zes scheepjes uit het begin van onze jaartelling werden gevonden. Nu, vijftien jaar later, staat de archeologische vondst weer in de schijnwerpers en wel in die van het Maritiem museum Prins Hendrik. Onder het oog van toekijkend publiek zal Frank Götz zich bezig houden met het in z'n eentje weer geheel opbouwen van een van de gevonden scheepjes.

In het moderne, splinternieuwe gebouw van het Maritiem museum aan de Leuvenhaven in Rotterdam, dat donderdag officieel wordt geopend, vormt de opbouw van het oeroude vrachtbootje de grote trekpleister voor het publiek. Na een langdurige en zorgvuldige

voorbereiding is alles in gereedheid om aan de klus te beginnen.

Frank Götz heeft museologie gestudeerd aan de Reinwardt Academie in Leiden. Het blootleggen van de mysteriën van het verleden heeft hem altijd al geboeid. Als amateur-archeoloog heeft Götz aan menige opgraving in de omgeving van zijn woonplaats, met name in de Zaanstreek en Waterland, deelgenomen.

Van de opgravingen in Zwammerdam had de toen dertienjarige Frank Götz echter nog geen weet. In 1971 stroomden wetenschappers uit binnen- en buitenland toe om de unieke vondst van zes uit de tweede eeuw na Christus stammende boten in ogenachouw te nemen. De schepen waren gevonden tijdens de bouw van het centrum voor geestelijk gehandicapten, de Hooge Burch in Zwammerdam.

Voordat de resten werden geborgen, werden tekeningen gemaakt en werden zelfs vanuit een helikopter overzichtsfoto's gemaakt. In Zwammerdam waren eerder al bewijzen gevonden van de aanwezigheid van een Romeinse versterking, Nigrum Pallum genaamd. Ten noorden van dit castellum trof men in de grond resten van een soort kade aan. Het unieke aan de archeologische vondsten was, dat de scheepjes vrijwel compleet waren en de wetenschappers een goed beeld gaven van de scheepsbouw uit die tijd.

De vondsten werden zorgvuldig opgegraven en ondergebracht in het museum voor scheepsarcheologie in Ketelhaven. Een soort kano, een van de gevonden scheepjes, is in Ketelhaven al gerestaureerd. Met de reconstructie van een andere vrij kleine boot, een viskaar, is men in Ketelhaven bezig. Van het uit ongeveer 170 na Christus stammende bootje al uitgezet. Aan de wand hangen tientallen rekken waarop de houten delen netjes genummerd liggen te wachten. Met een speciaal geconstrueerde verrijdbare tafel over rails kunnen de loodzware houten delen worden verplaatst.

De werkplaats is de enige ruimte in het museum waar apparatuur voor klimaatbeheersing is aangebracht. Er heerst een constante temperatuur van achttien graden en de vochtigheidsgraad wordt op zestig procent gehouden. Al die extra zorg is nodig om het hout van het scheepje in conditie te houden. Dat het in de loop der eeuwen al niet geheel is weggerot is te danken aan het feit, dat de boot diep verzonken in de Zwammerdamse klei werd aangetroffen, waar zuurstof noch bacteriën veel vat op het materiaal konden krijgen.

In Ketelhaven kregen de houten delen een speciale behandeling. Het hout werd in bakken water gelegd, waaraan het conserveringsmiddel polyethyleenglycol werd toegevoegd. Zo'n behandeling

neemt jaren in beslag. Ongeveer zestig procent van het hout is nu overgebracht naar het Maritiem museum. De overige delen wachten nog op behandeling, maar voorlopig kan Frank Götz vooruit.

In z'n eentje gaat de museoloog aan de slag. "Een enorme uitdaging", noemt hij de klus. Hij ziet er totaal niet tegen op. Sterker, Götz is er van overtuigd dat het hem zal lukken de stukjes van de puzzel op hun plek te krijgen. Als het hout is schoongemaakt en gespoeld en de overtollige PEG is verwijderd, worden de delen aan elkaar gelijmd. Hiervoor wordt uiteraard een speciale, antracietkleurige lijm gebruikt. Om de delen bij het lijmen in de goede vorm te houden - vasthouden tot het droog is, is wat al te tijdrovend - wordt een vormrandbak gebruikt. Daarin worden de delen in het zand in de juiste vorm gehouden. "Verder moeten we nog een soort draagconstructie maken, waarop het schip wordt opgebouwd. Daarvoor moet een of ander klemsysteem worden bedacht", vertelt Götz.

Model

Er is een prachtig model van het scheepje gemaakt, zodat het publiek kan zien hoe het er uiteindelijk zal uitzien. De bezoekers mogen Götz gerust storen in zijn werk, want dat is juist een belangrijk onderdeel van zijn werk in het museum: informatie en uitleg geven.

• Frank Götz met een model van de in Zwammerdam opgegraven Zuidduitse Rijnboot. Uit de eeuwenoude resten gaat hij in de komende jaren het vrachtbootje weer opbouwen. (foto: GPD)

In de werkplaats komen voorts dertien vitrines te staan waarin allerlei voorwerpen worden tentoongesteld, die tijdens de opgravingen ook zijn gevonden, zoals terra sigillata (aardewerk), stukken oor van een Romeinse helm, kogels, munten, een paardebit en dobbelstenen. Dit materiaal is voor onderzoek in beheer geweest bij het Instituut voor Pre- en Protohistorie in Amsterdam. Er zijn ook tekeningen te zien en foto's van de opgravingswerkzaamheden in Zwammerdam.

Van het schip, dat de Zwammerdam II is genoemd, ontbreken enkele delen maar die worden alsnog gemaakt. Het scheepje, vrij plat en geheel open, heeft een kleine mast gehad. Niet om te zeilen maar om een touw aan te bevestigen, zodat het vanaf het jaagpad kon worden voortgetrokken. De boot werd gebruikt voor het vervoer van bouw-

materialen, waarschijnlijk voor de opbouw of versteviging van het Romeinse fort in Zwammerdam. In de boot werden resten van leisteen aangetroffen.

Volgens Frank Götz is de boot vrijwel zeker gebouwd in Zuid-Duitsland. Men weet dat zo goed, omdat de bodem was gebreeuwd met mos waarin pollen van de zilverspar werden gevonden, die in die tijd alleen in Zuid-Duitsland voorkwam.

Als grootste moeilijkheid in zijn werk noemt Götz het goed bij elkaar vinden van alle delen. De technieken van het impregneren van het hout en het verlijmen zijn het experimentele stadium voorbij. "Het is een hele uitdaging om van niets iets te maken", noemt Götz zijn monnikenwerk. "En de restauratie mag gerust uniek voor Europa worden genoemd, want het gevonden schip is vrijwel com-

pleet".

De gemeente Alphen aan den Rijn heeft destijds met lede ogen moeten toezien hoe de spectaculaire archeologische vondst naar elders verdween. Bestaat er een kans, dat het schip nadat het weer in elkaar is gezet, ooit nog eens in Alphen te zien zal zijn? Götz: "Dat lijkt me niet, daar is het veel te zwaar voor. Alleen de lijm, die we moeten gebruiken, weegt al honderden kilo's. Bovendien zou het schip weer moeten worden afgebroken, want anders kan het het museum niet uit".

Maar Götz heeft voor Alphen wel een andere suggestie: "Er liggen in Ketelhaven nog drie schepen, die in Zwammerdam naar boven zijn gehaald. Een pontje, nog een kano-achtig bootje en een heel groot jockey van 34 meter lengte. Misschien kan Alphen daar zijn tanden eens inzetten".

'Inspraak stort

Mensch weg bij Valentijnschool

1 Arch /
Hazenberg Archeologie

ipse
de bruggen

nationale **ARCHEO** **LOGIE** dagen

Vrijdag 11, zaterdag 12 en zondag 13 oktober 2019

Operatie Zwammerdamschepen. Iconen van de Romeinse Limes 2016 - 2022

National Roman Maritime Museum Archeon

- Expansion of Museum Park Archeon
- National Heritage Collection Zwammerdam Ships
- *Life, work and trade in the Dutch Delta in Roman times*
- UNESCO WHS Limes Visitor hub
- Opening 2020

Operatie Zwammerdamschepen. Iconen van de Romeinse Limes 2016 - 2022

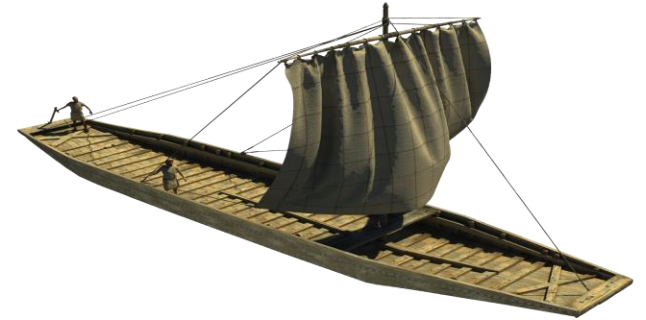
Opbrengsten voor Alphen ad Rijn en het Groene Hart

promotie
Economic Development Board
Alphen aan den Rijn (EDBA)

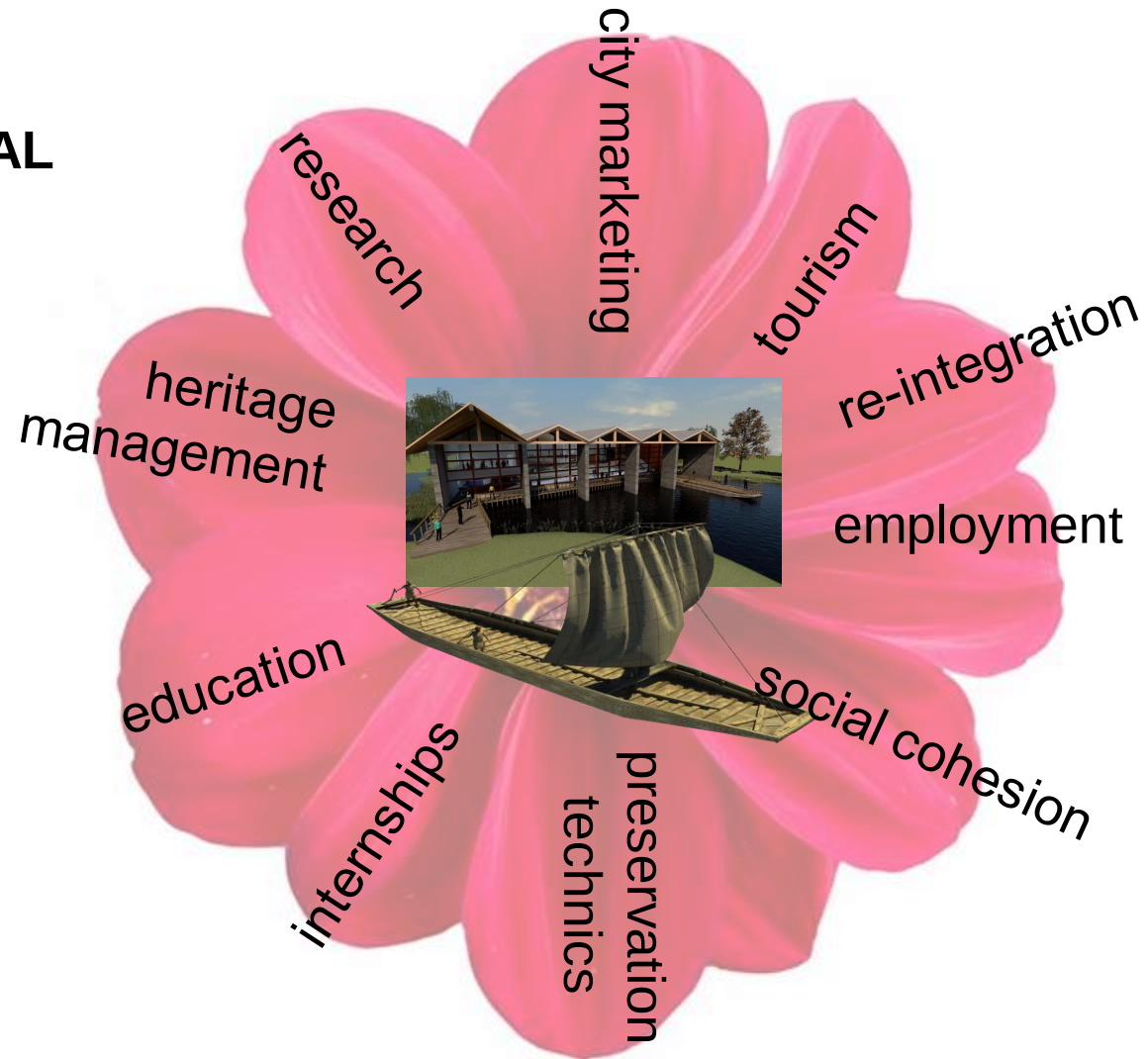
Operatie Zwammerdamschepen. Iconen van de Romeinse Limes 2016 - 2022

Looking for a NEW DEAL

Operatie Zwammerdamschepen. Iconen van de Romeinse Limes 2016 - 2022

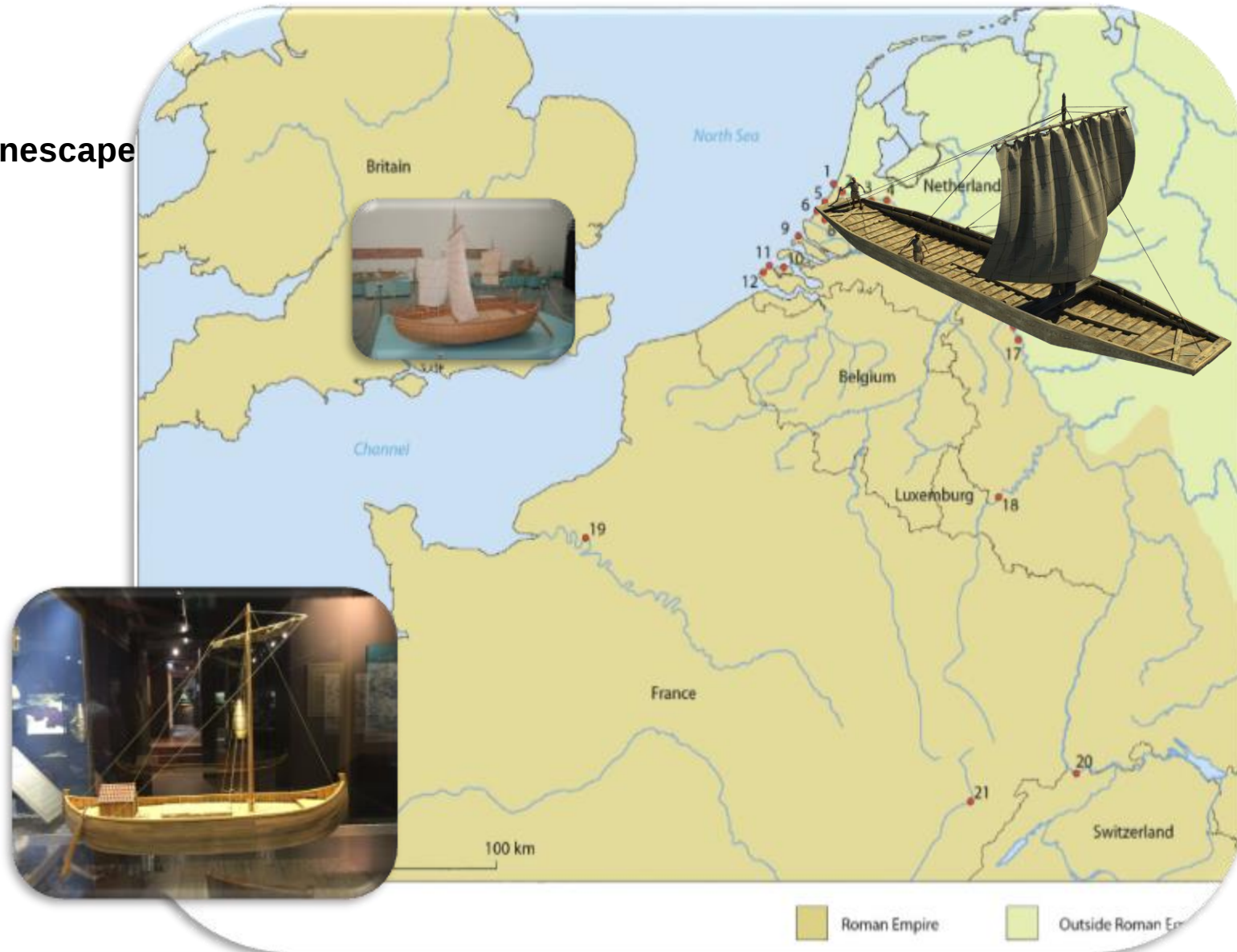
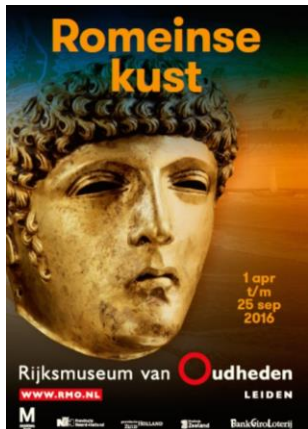
Looking for a NEW DEAL

IMPERIAL WAVES

Roman ships

Connecting the North Sea People
contributing to a historical and future marinescape

BRIDGING THE NORTH SEA

CONNECTIVITY IN THE NORTH SEA BASIN
IN ROMAN AND MODERN TIMES

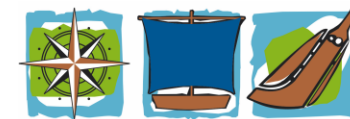
Tom Hazenberg & Tatiana Ivleva

@LimesNL

tom@1Arch.eu

www.RomeinsKust.nl

Northern Roman Frontier Seminar
June 5th 2019, Newcastle (GB)

Archeon
Nationaal Romeins Scheepvaart Museum

Universiteit Leiden

Hazenberg **Archeologie**

Op zoek naar succes met (archeologisch) erfgoed. Partnerschap & Eigenaarschap – workshop

- Welk succes?

Partnerschap / Realisatie

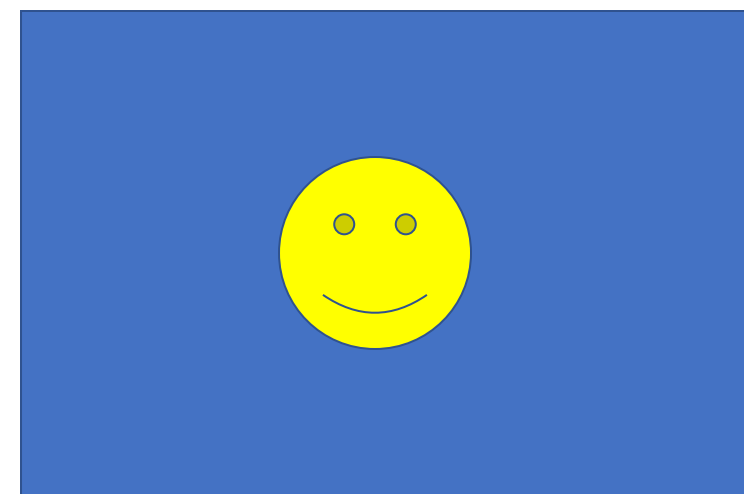
- Wie profiteert van (archeologisch) erfgoed bij?
- Waaraan heb je behoefte?

Eigenaarschap / Exploitatie

- Lange termijn (eigenaarschap)
- Evaluatie / onderhouden

Op zoek naar succes met (archeologisch) erfgoed. Partnerschap & Eigenaarschap - workshop

ROMEINSE
LIMES
JOURNAAL

LIMES JOURNAAL

Vleuten-
De Maarn

Utrecht
Traiectum

Vechten
Fectio

Rijswijk
Levefanum

Maurik
Mannoricum

Kesteren
Carni?

Bandwijk

Operatie Zwammerdamschepen

Restauratie van de Rijks Maritieme Erfgoed Collectie Romeinse schepen
van Zwammerdam 2017 - 2022

Volg "Operatie Zwammerdamschepen":
www.archeon.nl (button Zwammerdamschepen)

Alphen aan den Rijn

Vorst
Houtonderzoek

VAKWERK IN HOUT

FONDS ALPHEN
en omstreken

vereniging
vrienden van
Archeon

Vereniging Vrienden van Archeon
- Peter van der Aart
- Antoine Boerman
- Pieter van Dijkum
- Harry Kormeling
- Aghvan Al Jalalova
- Willem de Jeu
- Hennie van der Poel
- Patricia Pol
- Jan Tukker
- Joop Wassing
- Louis Poldervaart

Archeon
- Rob Arkema
- Abdulkader Shafiq
- Jeroen van Eijk
- Alex Vergna
- Technische Dienst

Initiatief van
Stichting Museumpark Archeon
1Arch / Hazenberg Archeologie

1Arch

HazenbergArcheologie

Universiteit Leiden

VSbfonds.
iedereen doet mee

Op zoek naar succes met (archeologisch) erfgoed. Partnerschap & Eigenaarschap – workshop

- Welk succes?

Partnerschap / Realisatie

- Wie profiteert van (archeologisch) erfgoed bij?
- Waaraan heb je behoefte?

Eigenaarsschap / Exploitatie

- Lange termijn (eigenaarschap)

Op zoek naar succes met (archeologisch) erfgoed. Partnerschap & Eigenaarschap - workshop

